

Sångsvanen i Sura

Text och teckningar: Sören Larsson

Ur dagboken den 7 juni 1972: Jag satt mig uppe på stenhällen. Himmeln var ljusgrå och solen stekte på, det fläktade skönt från söder. Tranparet gick ute i sjömaden och letade ämbart och mellan dem sprang två långbenta, spovstora, röda ungar. En vacker fågelfamiljsidyll. Snart uppenbarade sig ännu en fågelfamiljsidyll. Det var det vackraste och mest överraskande jag upplevt vid Vålsjön någon gång. Ut ur vassen kom ett par vilda sångsvanar simmande och mellan dem 5 st knipstora, ulliga, vita ungar - sångsvanungar i Östra Vålen!

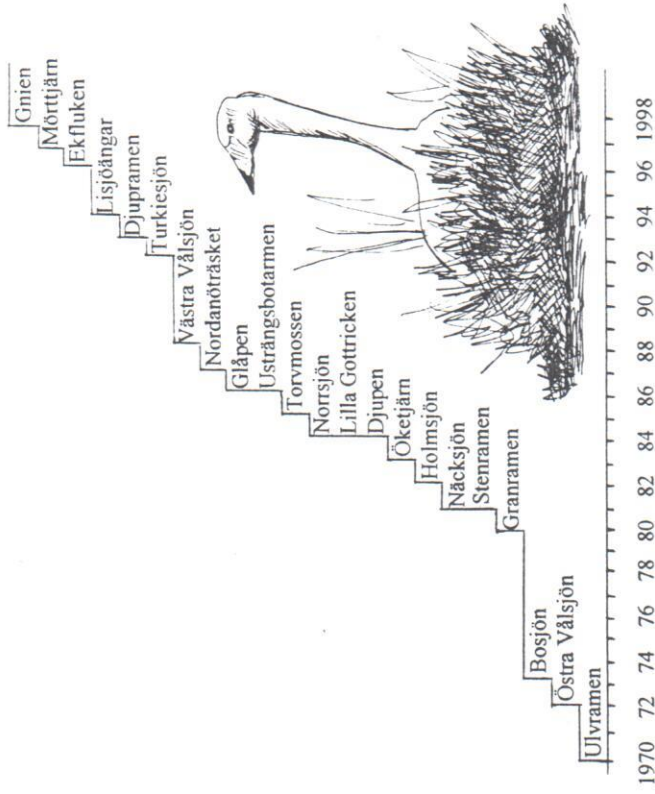
Jag mins än idag den där sommardagen, upptäckten av häckande sångsvan i kommunen. Sångsvanparet fortsatte att häcka i Vålsjön, därefter har sjö efter sjö fått sitt sångsvanpar. Nu 25 år efter fyndet i Vålen är sångsvanen etablerad häckfågel i Surahammars kommun. En fascinerande utveckling hos en fågelart som då betecknades tillhöra de mest skygga fåglarna och häcka i de mest otillgängliga myrmarkerna långt uppe i norr.

Halsringmärkt sångsvan (3U63).

Historik

Det finns inte några kända uppgifter om att sångsvan har häckat i trakten under tidigare århundraden men det är inte osannolikt. I Sverige höll sångsvanen på att utrotas främst p g a hänsynsöds jakt. På 1920-talet bedömdes att det fanns endast ca 20 häckande par i landet (SOF, 1990 Sveriges fåglar). Dessa svanar fanns i Lapp-land. 1926 fridlystes sångsvanen i Sverige och det gav snabbt positiva effekter. Från mitten av 1900-talet började stammen öka igen. För att hjälpa till att återfå sångsvanen i Jämtland gjordes omkring 1935 utplanteringar där. I slutet på 1960-talet upptäcktes sångsvanen häcka i Bergslagen och bara något år senare häckade den för första gången i Surahammars kommun. Det är tänkbart att de sångsvanar som började häcka här i Västmanland har sitt ursprung från svanar som häckade i fågel-dammar eller djurparker, antingen har de rymt eller släppts ut från dessa anläggning-ar.

Här visas vilket år sångsvanen började häcka i Surahammars kommuns sjöar.

Häckningar

Efter att sångsvan med ungar också upptäcktes i Ulvramen framkom uppgifter om att fåglarna häckat i Ulvramen sedan 1970 (Roger och Henry Norman). Det är den första häckningen i kommunen i modern tid. Fram t o m 1998 har sångsvan häckat i hela 22 sjöar. I figuren visas vilket år sångsvanen började häcka vid de olika lokalerna. Där framgår också att den stora etableringen inträffade mellan 1980 och 1990. Därefter kan man skönja en lugnare ökningstakt.

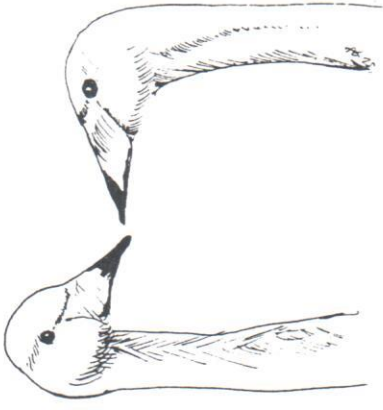
Nämnvärt är att svanarna uppehåller sig i sina utvalda häckningssjöar flera år

innan de skrider till häckning, vid Djupen fanns svanarna redan 1978 men häckade först 6 år senare, vid Norrsjön fanns de 5 år innan första häckningen.

Även häckningsframgången har en intressant utveckling. Ungproduktionen var mycket god de första åren medan svanarna numera har svårt att få fram flygga ungar. Vad detta beror på är ännu okänt.

Sångsvaninventeringen 1997

1997 genomfördes en landsomfattande inventering av det häckande sångsvanbeståndet. Inom Surahammars kommun inventerades sångsvanarna av undertecknad.

je vår drar de ut stora åskådarmassor i naturen. Antalet rastande fåglar har ökat kraftigt under åren, vilket är naturligt då hela sångsvanpopulationen ökat betydligt under de senaste decennierna.

Under vårsträcket 1998 genomfördes en räkning av rastande sångsvanar vid alla lokaler i mellansverige. Inventeringen organiserades av Ulrik Lötberg via Upplands Ornitologiska förening. I Surahammars kommun räknades sångsvanarna av undertecknad och Ralf Lundmark. Denna räkning är den mest omfattande som genomförts i kommunen och skall därför redovisas här.

Sista veckan i februari blåste milda sydvästvindar upp genom landet och med dessa följde de första sångsvanarna. Redan den 27 februari rastade stora skaror med sångsvanar, totalt hela 321 ex, de flesta (167 ex) på den översvämmade åkermarken vid Fiskartorp. Redan dagen därpå svepte åter nordliga vindar över landet och vintern tog på nytt ett stadigt grepp om landskapet. De öppna vakarna i Norrsjön, Lisjöängar och Västersjön frös ihop. Det fanns öppet vatten endast i Kolbäckån. Antalet rastande svanar minskade stadigt fram till 18 mars, då inträffade ett kort avbrott i nordvindarna, sångsvanarna stannade på nytt nordsträcket och antalet svanar ökade i våra sjöar den 19e. Den 28 mars gjorde våren ett nytt försök och antalet rastande sångsvanar ökade kraftigt igen. 1 april kom åter ett bakslag med kyliga nordostvindar. Den 5 april vände vindarna igen och kom nu söderifrån. Svansträcket kom återigen igång och denna vårsångs-

största antal rastande sångsvanar inträffade den 9 april med totalt 835 ex.

Som framgår av våra räkningar finns ett mycket tydligt samband mellan vårens framstötter och sångsvanarnas nordsträck. Sångsvanens rastning i våra sjöar visar på ett enastående sätt vårens frammarsch.

En fråga man ställer sig är, vart tar de svanar vägen som sakta försvinner från området vid sämre väder och när isarna åter lägger sig. Svaret är att de söker sig vidare norr ut, på jakt efter bättre födosöksmarker.

Våra rastlokaler

Våren 1998 var lång och mycket kylig, vilket har inverkan på lokalernas värde.

Gnien framstod som den viktigaste rastlokalen i kommunen. Från den 27 februari (43 ex) till den 18 april rastade sångsvanar i sjön. Som mest noterades 372 ex den 30/3. Över 300 svanar rastade i sjön från 29/3 till 7/4. Totalt registrerades 7580 sångsvandagar vid Gnien.

Norrsjön har tidigare år vanligtvis största antalet samtidigt rastande svanar.

Häckningsresultatet blev katastrofalt dåligt. En orsak var de våldiga vattendånstånshöjningarna som inträffade i sjöarna i maj månad och som fick till följd att flera bon blev översvämmade. Vid endast 5 häckningar kläcktes ungar (Norrsjön 4, Torvmossen 3, Djupen 5, Ulvramen 3 och Turkiesjön 3 ungar). Av dessa blev endast 8 ungar flygga (0,47 ungar/häckning)

Som också framgår behåller sångsvanarna i många år de häckningssjöar där de etablerar sig och man ställer sig frågan hur mycket större populationen kan bli i vår kommun.

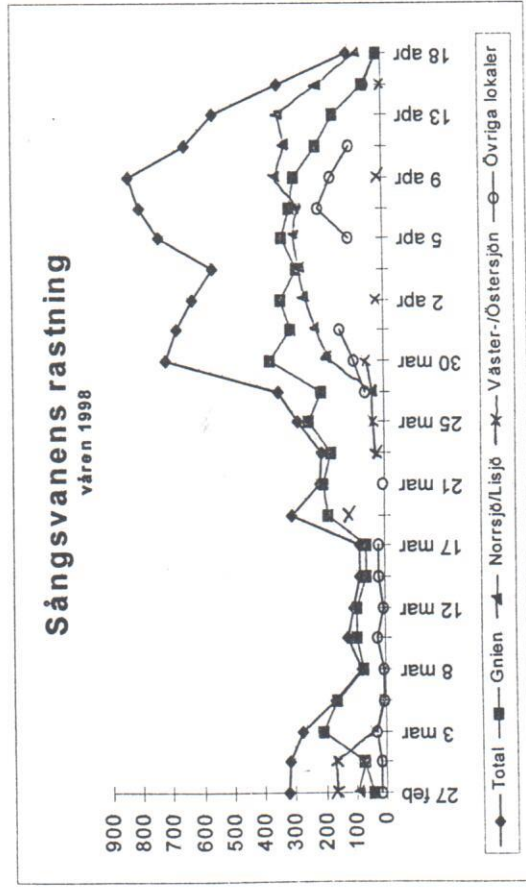
Rastning

Svanesången från våra sjöar under våren är bland de mest kända naturlätena i trakten. Rastningen av stora flockar sångsvan i våra sjöar, främst Gnien och Norrsjön, under vårsträcket är välkänt och var-

Inventeringen gick till så att samtliga sjöar i kommunen besöktes första veckan i maj. De ruvande svanarna var då mycket lätta att upptäcka på att vegetationen inte kommit upp och det var relativt högt vattenstånd i sjöarna. I de sjöar där fåglar sågs vid första tillfället men ingen ruvning eller bobygge pågick gjordes ett nytt besök i slutet på maj. I juni och sommaren framåt besöktes sjöar där svanarna tidigare setts ruva eller bygga bo.

Resultatet blev hela 17 häckningar i Surahammars kommun fördelade på följande sjöar Näcksjön, Ulvramen, Lisjöängar, Turkiesjön, Norrsjön, Gläpen, Torvmossen, Djupen, Granramen, Bosjön, Västra Välsjön, Östra Välsjön, Ökefjärn, Nordanörträsket, Holmsjön, Stenramen och Mörtfjärn.

Dessutom fanns stationära men ej häckande par i Feilingen och Fiskkraken.

Diagrammet visar antalet räknade svan de olika dagarna våren 1998.

Denna sångsvan ringmärktes som unge i Kuusamo, Finland 1/9 -95. Varje vinter har den tillbringat på Jylland. Sågs vid Gnien 20/3 - 5/4 - 98. Så här ser bilden ut för de flesta sångsvanar vi läst av i Surahammars kommun.

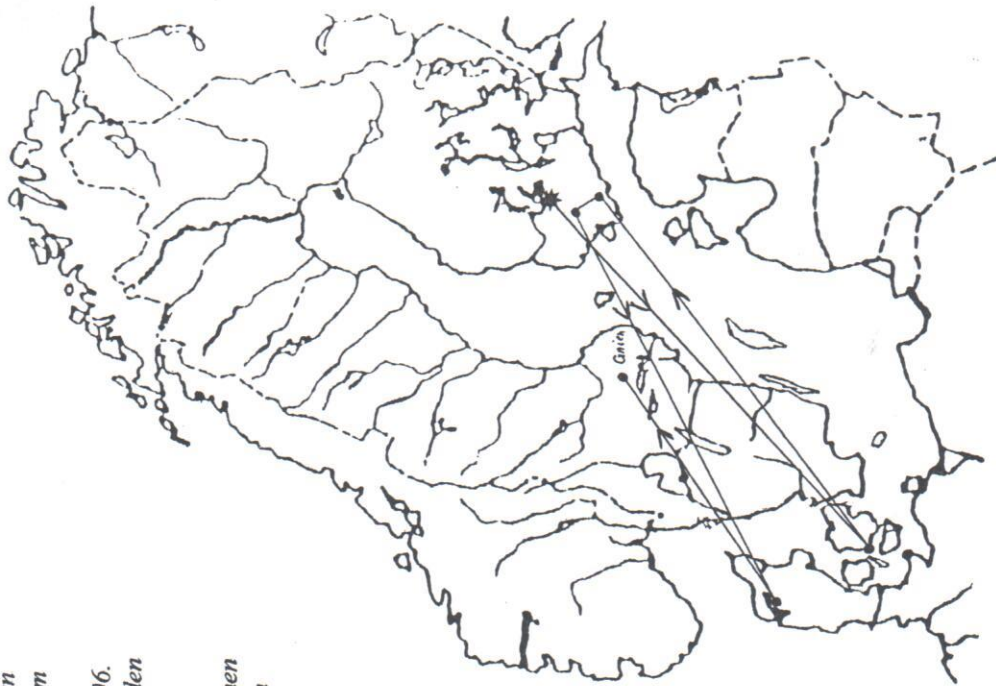

tillfälligt. Inte någon av dessa lokaler kan idag anses som värdefull för svanarna.

Vilka svanar rastar i våra sjöar?

Sångsvanflockar kan ses sträcka när som helst på dygnet. Majoriteten av svanarna flyttar dock under natten. Vi har tidiga-

Denna sångsvan ringmärktes som unge i södra Finland 29/8 -96. Vintrarna har den tillbringat på olika platser i Danmark. Svanen rastade i Gnien 29/3 -98.

Norrsjön blir inte tillgänglig för svanarna förrän isarna släppt vid stränderna, varför sjöns värde för sångsvanarna inte kan nyttjas fullt ut vid kyliga vårar. Som mest rastade 288 sångsvanar den 13/4. Totalt registrerades 2970 svandagar vid Norrsjön

Lisjöängar. Som mest rastade 130 ex den 7/4. Genom att lokalen islägger sig lätt

kan inte födoresurserna utnyttjas vid kalla vårar, typ 1998.

Västersjön/Fiskartorpsång. Lokalen är värdefull vid en varmare vår. Det visar även årets räkning, värmen i slutet av februari gav största antalet rastande fåglar.

Lövviksviken i Virsbo. Som mest rastade 132 sångsvanar i viken. Lokalen är värdefull även vid kyliga vårar på grund av

de vattenflöden som Lövviksbäcken sköjer ut i viken.

Glåpen. Som mest rastade 95 ex i sjön den 7/4. Eftersom isarna ligger länge vid Glåpen, nyttjas lokalen främst vid varma vårar.

Förutom ovannämnda lokaler fanns ett flertal platser där småflockar rastade

re noterat att sångsvanarna kommer i två kontingenter. Den första gruppen håller ett hastigare flyttningstempo och rastar vanligtvis bara en kort period i våra sjöar, medan svanarna i den andra kontingenten kan ligga på rastplatsen i flera veckor. Det visar också räkningarna 1998.

Ett projekt startat i Danmark och Finland där sångsvanarna ringmärks med blå halsringar, börjar ge mer information kring sångsvanarnas leverne. Halsringarna är avläsbara på långa avstånd.

I den första kontingenten sångsvanar som kom till våra sjöar fanns inte någon med halsring. Misstanken är att det rör sig om svanar som övervintrar utefter Sveriges kuster, där ingen ringmärkning sker. Dessa svanar kan mycket väl utgöra delar i den population som häckar i Sverige. Först den 20/3 i samband med nästa varmluftinbrott upptäcktes den första halsringmärkta svanen. Vi kunde senare läsa av ytterligare 10 st sångsvanar i våra sjöar.

Jag har erhållit alla insamlade data på dessa halsringmärkta svanarna, av projektledaren Bjarke Laubeck i Ronde. De uppgifter som dessa halsringmärkta svanar ger är synnerligen intressant - ja de ger helt ny information kring sångsvanens flyttning.

I stort sett är bilden enligt följande. Svannarna ringmärks på häckplatser uppe i norra Finland. Vinterperioden tillbringar de vid de stora våtmarkerna på Jylland i Danmark. Under vårträcket ses de i de

flest fall på endast en rastlokal i Sverige och i mellansverige handlar det då om Tysslingen i Närke, sjöarna vid Frövi, Sursjöarna eller Salasjöarna, sedan påträffas svanarna i mellersta Finland igen.

Det här bör innebära att sångsvanarna flyttar från vinterkvarteret i Danmark till häckplatserna i Finland i endast två eller tre mycket långa etapper. Den rastplats sångsvanarna väljer i vårt land har därmed ett värde som är betydligt större för dem än vi tidigare kunnat föreställa oss.

Avslutning

Tack vare fridlysning och som en följd av att våra sjöar växer igen alltmer har sångsvanen blivit en etablerad häckfågel i Surahammars kommun under de senaste 25 åren. Turligt nog har det under denna period också funnits ett stort fågelskådarens intresse i trakten, vilket gjort att sångsvanarnas förehavanden är mycket väldokumenterade.

Alla ni som rapporterat häckande och rastande flockar av sångsvanar, tack ska ni ha! - Men fortsätt med rapporteringen och vi kan fortsätta följa sångsvanarnas liv i vår trakt.

Tack också till Thomas Pettersson som sänt mig alla uppgifter som finns i Västmanlands Ornitologiska föreningens rapportarkiv om sångsvan i vår kommun, samt till Bjarke Laubeck som sänt mig data listor på halsringmärkta sångsvanar.

Päruggleprojektet

Text och teckningar: Sören Larsson

När vi 1980 påbörjade specialstudier av pärlugglor i skogarna inom Surahammars kommun, fanns det en vedertagen kunskap, att vart fjärde år skall det vara gott om pärlugglor. Vårt projekt har dock ställt denna kunskap helt på ända. Vi måste nämligen gå tillbaks hela 8 år, eller till 1991 för att finna det senaste året med många häckande pärlugglor i våra holkar.

De gnagarinventeringar vi genomförde hösten 1997 visade på fortsatt låga tätheter för sorkar och möss (ca 15 st/ha). Vintern 1998 var spårforekomsten mycket likartad den som var vintern före, d v s lokalt gott om spår.

Under vårvintern 1998 kom dock pärlugglehanarna att ropa i betydligt större omfattning. Den första hanen hördes redan

Åren 1997 och 1998

Jag skall här redovisa de två senaste säsongerna i Naturklubbens pärluggleprojekt.

Under vintern 1997 fanns det lokalt ganska rikt med spår i snön efter sorkar och möss, vi hade förhoppningar om ett bra uggleår. Vårvernens lyssnande efter ropande hanar, resulterade i att endast 11 hanar hördes ropa. Den första hördes dock så tidigt som 23/1 (Per-Arne Hedström). Bara fyra honor påbörjade ägg-

